

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ראה, תשס"ט
מספר 822

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"אחרי ה' אלוקיכם תלכו"

הפסוק בפרשתנו "אחרי ה' א-להיכם תלכו... ובו תדבקו" (דב' יג: ה-ו), מעלה באופן טבעי אסוציאציות נשגבות של יראת שמים, צדיקות וקיום מצוות. אלא שבמדרש רבה מופיע פירוש אחר לחלוטין לפסוק זה. לפי המדרש, מילים אלו באות ללמד אותנו על חשיבותה של נטיעת עצים בארץ ישראל! מה הקשר בין חקלאות ובין הציווי ללכת אחרי ה'?

בפרשת "קדושים" כתוב "וכי-תבאו אל-הארץ ונטעתם פל-עץ מאכל וערלתם ערלתו את-פריו שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל" (ויק' יט: כג). הפסוק קובע שעל פרות ארץ ישראל חלות הלכות ערלה שמפורטות בפסוק זה ובפסוקים שאחריו. אבל לפי המדרש (מדרש רבה כה: ג), המילים "ונטעתם פל-עץ מאכל" מלמדות אותנו גם משהו אחר, והוא שנטיעת עצים בארץ ישראל היא חובה, על כל פנים מצווה חשובה ורצויה מאוד. משמע שהציווי האלוקי אמור לא רק להלכות ערלה, אלא גם לנטיעת העצים עצמה. איך מגיע המדרש למסקנה זו על סמך הפסוק בפרשתנו שמצוטט לעיל? המדרש (שם) שואל:

כתוב "אחרי ה' א-להיכם תלכו", וכי אפשר לבשר ודם להלוך אחר הקב"ה, אותו שכתוב בו: "ביום דרפקך ושביילך ושביילך במים רבים ועקבותיך לא נדעו" (תה' עז: כ), ואתה אומר "אחרי ה' תלכו"? כתוב: "ובו תדבקו", וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים להדבק בשכינה, אותו שכתוב בו: "כי ה' א-להיך אש אכלה הוא" (דב' ד: כד), ואתה אומר "ובו תדבקו"?

המדרש משיב שאת הציווי ללכת אחרי הקב"ה ולהידבק בו יש להבין לא במשמעות הפיזית אלא להתנהג כמו הקב"ה. ואיך נוהג הקב"ה? מסביר המדרש:

מתחילת ברייתו של עולם, לא התעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, ככתוב "ויטע ה' אלוקים גן בעדן מקדם" (בר' ב: ח). אף אתם, כשנכנסים לארץ ישראל, לא תתעסקו אלא במטע תחילה, ככתוב: "כי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל".

קביעת המדרש שבבריאת העולם עסק הקב"ה במטע תחילה מבוססת על מדרש אחר. על הפסוק "ויטע ה' א-להים גן-בעדן מקדם" (בר' ב: ח) כתוב במדרש רבה (כא, ט): "אל תקרא 'מקדם' (דהיינו, במזרח) אלא 'מקודם' (דהיינו, בתחילה)". יוצא אפוא שהקב"ה התעסק במטע תחילה.

אם כן, מדברי המדרש עולה שהתורה מצווה אותנו להידמות לקב"ה על-ידי נטיעת עצים בארץ ישראל, כפי שעשה הוא עצמו בגן עדן בתחילת בריאת העולם.

ואולם מדרש זה מעורר כמה שאלות: למה טוען המדרש שהדבר הראשון שעשה הקב"ה בבריאת העולם היה נטיעת עצים? אדרבה! נטיעת עצים בגן עדן הייתה הפעולה האחרונה שעשה הקב"ה בבריאה. הלוא לפני נטיעת העצים בגן עדן ברא הקב"ה את האור ואת הרקיע ואת היבשות ואת הצמחייה, את השמש והירח והכוכבים, את בעלי החיים ואת האדם, כמפורט בששת ימי הבריאה. רק

אחרי סיום כל מעשה הבריאה כתוב על נטיעת העצים בגן עדן: "ויצמח ה' אלוקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל" (בר' ב:ט). אם כן, מה כוונת המדרש באמרו שנטיעת העצים הייתה הדבר הראשון שעשה הקב"ה?

וקשה יותר להבין את מסקנת המדרש. מהי החשיבות הגדולה בנטיעת עצים? האם כל גן דומה לקב"ה רק משום שהוא נוטע עצים בארץ ישראל? ולהפך: אם אדם אינו נוטע עצים בארץ אלא עוסק במקצועות אחרים, האם אינו יכול לדבוק בדרכיו של הקב"ה?

כדי להשיב על שאלות אלו עלינו להבין שמטרת בריאת העולם הייתה להגיע לאדם, שנחשב נזר הבריאה. לפיכך לבריאה היו שני שלבים: בשלב ראשון הכין הקב"ה את התשתית הפיזית הדרושה לאדם – כל פעילות הבריאה המפורטת בששת ימי הבריאה. אבל בכל זה לא היה די, כיוון שתשתית זו מספקת רק את הצרכים הפיזיים של האדם. אך יש לאדם גם צרכים רוחניים חשובים, והם הגיעו על סיפוקם בגן עדן, ששם חי אדם בהשגחתו הישירה של הקב"ה ("ויקח ה' אֶת-הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן-עֵדֶן", ב:טו) ושם היה האדם מחויב במצוותיו של הקב"ה ("וַיִּצְוֵה ה' אֶת-לְהִים עַל-הָאָדָם לְאמֹר מִכָּל עֵץ-הַגֵּן אָכַל תֹּאכַל, וְיִמְעַץ הַדֶּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ", ב:טז-יז).

האיסור לאכול מפרי עץ הדעת מעורר כמה שאלות. איזה עץ היה אותו עץ נורא, שהעונש על אכילת פירותיו הוא מוות? שאלה זו היא נושא לדיון בגמרא (ברכות מ ע"א), והדעות חלוקות אם היה זה עץ תאנה, גפן או אתרוג. היות שאין לשאלה זו השלכות מעשיות, אין הכרעה בגמרא בעניין. לצורך דיוננו כאן נניח שעץ הדעת היה עץ תאנה. למה אסר הקב"ה על אדם וחיה לאכול תאנים? מדוע נקרא עץ התאנה "עץ הדעת טוב ורע"? מה הקשר בין מוסר ("טוב ורע") ובין אכילת פרי זה או אחר?

על-מנת להסביר למה כונתה התאנה "עץ הדעת טוב ורע" ניעזר במשל על איש עשיר שבנה עבור תושבי כפר מסוים בית כנסת מפואר. העיצוב היה מעולה, הכיסאות נוחים ומרווחים, וארון הקודש ייחודי ביופיו. בכל שבת הכין הגביר "קידוש" וארוחת מלכים עבור המתפללים והזמין את כל אנשי הכפר ליהנות מבית הכנסת שלו. ואולם גזרה אחת קבע הגביר: כיסא אחד בבית הכנסת – הכיסא השביעי בשורה ה-12, חייב להישאר פנוי תמיד. לא היה שום דבר ייחודי בכיסא זה. הגביר גזר שאיש לא ישב בו, משום שרצה שבכל עת שיראו המתפללים את הכיסא הפנוי יזכרו וידעו שאינם אלא אורחים בבית הכנסת, והגביר הוא בעל הבית. מתפלל שיעזר להפרי את האיסור לשבת בכיסא המיוחד הזה – התנהגותו תיחשב בלתי-מוסרית, שכן עצם ישיבתו על הכיסא האסור יש בה משום ערעור על בעלותו של הגביר על בית הכנסת.

הנמשל ברור. האיסור על אכילת פרי התאנה היה שרירותי, ומטרתו הייתה שידעו אדם וחיה שיש אדון לגן עדן, וחוקי המוסר הבסיסיים של טוב ורע מכתיבים להם לציית להוראותיו של האדון, הלוא הוא הקב"ה.

הבנת המשמעות המוסרית של עץ הדעת טוב ורע מאפשרת לנו להבין את המדרש. אחרי סיום הכנת התשתית הפיזית עבור האדם המשיך הקב"ה מיד בהכנת התשתית הרוחנית עבור האדם, והמסר של המדרש הוא שכך על בני ישראל להתנהג בכניסתם לארץ ישראל. תחילה על בני ישראל לכבוש את הארץ ועל-ידי זה להכין את התשתית הפיזית עבור העם. אבל אין די בכך. מיד אחרי כיבוש הארץ על בני ישראל להכין את התשתית הרוחנית של ארץ ישראל, דהיינו לבנות חברה מוסרית וצודקת המושתתת על תורה ומצוות, בכלל זה הקמת בתי דין לשמור על הצדק, הקמת קופות צדקה עבור העניים, הקמת מוסדות לימוד שבהם לומדים על ההתנהגות הנדרשת בין אדם לחברו וכל שאר המרכיבים של חברה אידיאלית.

פעולות אלו הן הן "נטיעת העצים הרוחניים" שעליה המדרש מדבר. כמו שכתוב בספר ישעיהו: "פה-אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה אני ה' קראתיך בצדק ואתחזק בידך ואתצרך ואתננך לברית עם לאור גוים" (מב:ה-ו). כאשר בני ישראל יבנו חברה שפועלת ברוח התורה, חברה המשמשת "אור לגוים" במלוא מובן המילה, הרי שהם יקיימו את הציווי האלוהי "ללכת אחרי ה' ולהידבק בו".

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפסיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:

sub parasha-l firstname lastname כאשר first-name ו- last-name הינם